

Den stora hopdrivningen av "zigenare" i Spanien

Antonio Gómez Alfaro

En förebyggande säkerhetsåtgärd | En avgörande faktor | Handlingsprogrammet | Finansiering av hopdrivningen | Fångarnas mål | Granskning av hopdrivningen | Problem med frigivna "zigenare" | Skäl bakom benådningen | En oförutsedd försening

➤ *Upplysningstiden försåg myndigheterna med ökande möjligheter att tillämpa åtgärder mot alla medborgare inom deras räckvidd. I Spanien ledde detta till den händelse som lämnat mest smärtsamma spår i landets "zigenarsamhällens" historia: den allmänna hopdrivningen den 30 juli 1749 under Ferdinand VI:s styre. Proceduren, som var såväl grundlig som undantagslös, ledde till interneringen av mellan tio och tolv tusen människor, män och kvinnor, unga och gamla, "för att de var zigenare helt enkelt." Samordningen av de olika deltagande myndigheterna, samarbetet med kyrkan, som förhöll sig passiv till orättvisorna, övergreppen som begicks av alla som möjliggjorde åtgärderna, och samarbetet med fångarnas medmänniskor och grannar, gjorde "Svarta Onsdagen", som hopdrivningen också kallas, till en ojämförbar händelse i Europas långa anti-"zigenarska" historia.*

ANTAL "ZIGENARFAMILJER" SOM GJORTS BOFASTA

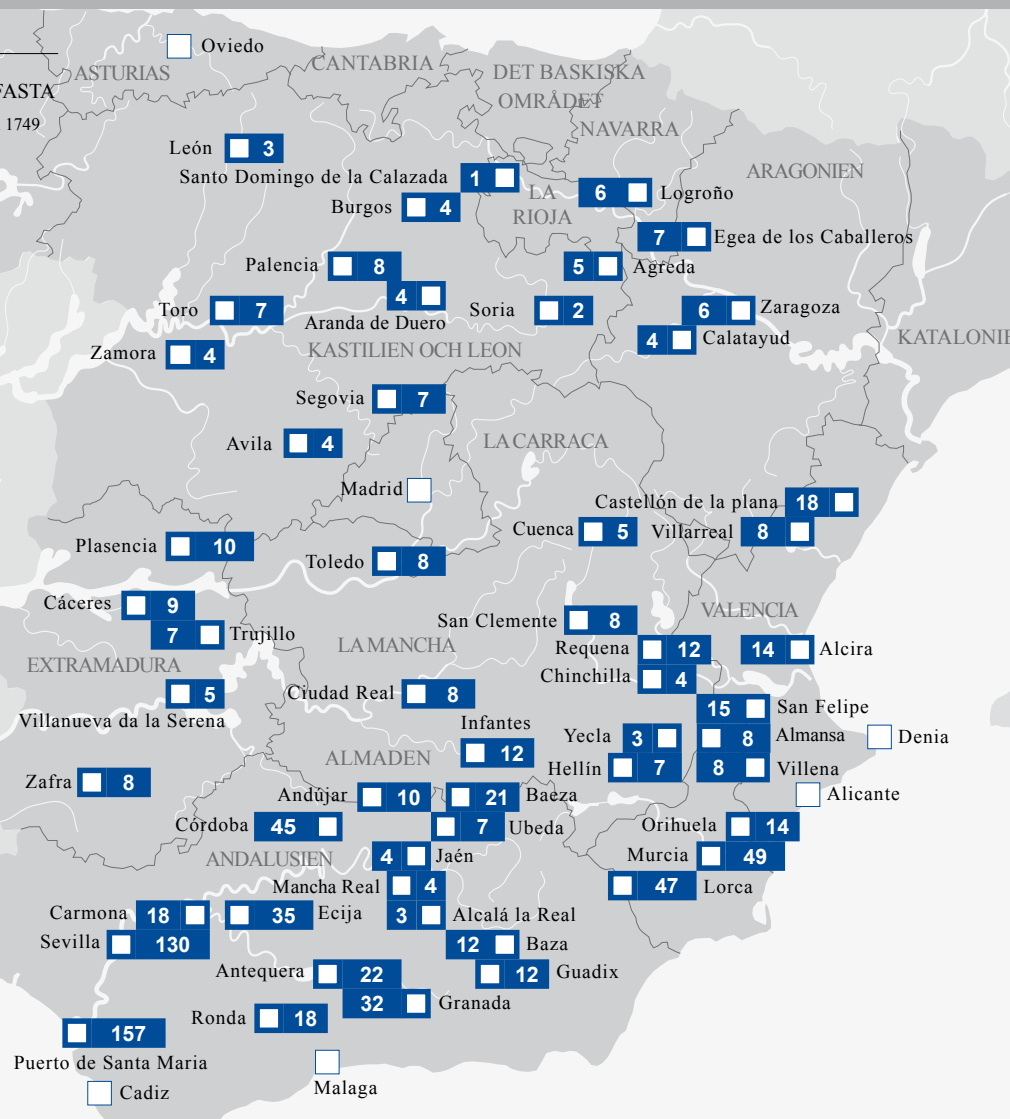
Enligt en lista från Kastiliens kommunfullmäktige, troligtvis från 1749
Ill. 1 (ur Gómez Alfaro 1993, s. 22f.)

- X Antal familjer
- Gränser mellan samhällen med självstyre.

INLEDNING

Gasper Vásquez Tablada, biskop av Oviedo och ledare för Kastiliens fullmäktige, som då var den högsta politiska myndigheten i det spanska kungariket, lade den 5 juli 1747 fram ett förslag till kung Ferdinand IV om införande av "särskilda åtgärder" för att en gång för alla få slut på de "ordningsproblem" som man tillskrev "zigenarna".

"Förslaget" innehöll en kort översikt över de åtgärder man hade använt sig av förr för att försöka försvaga "zigenarnas" utanförskap. Enligt biskopen rättfärdigade åtgärdernas misslyckande att skilja dessa oformbara människor från det övriga samhället genom två olika alternativ. Det första bestod i att förvisa dem för all evighet från riket, att sätta en tidgräns för

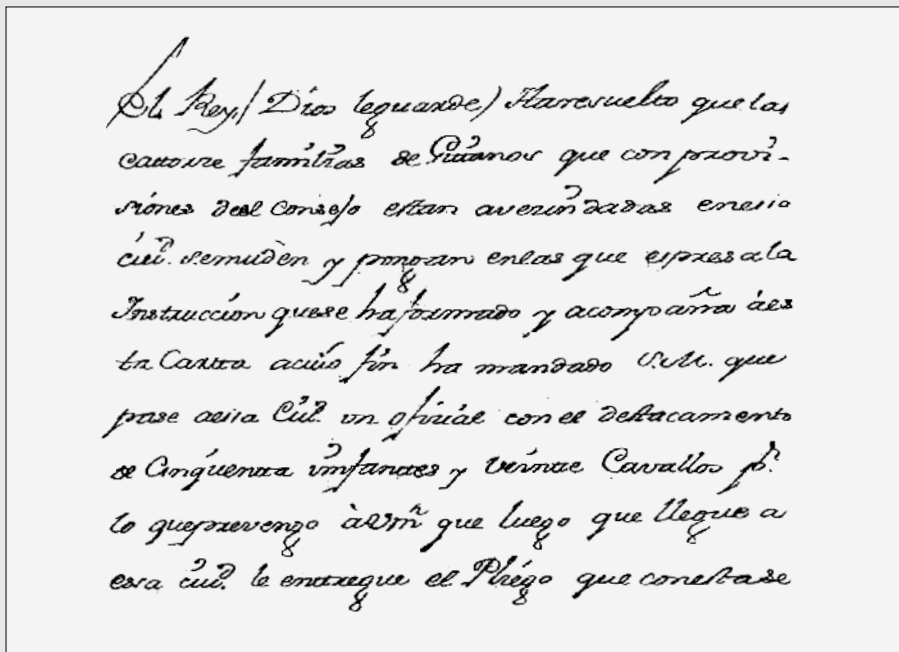




III. 2

Kung Ferdinand VI (1746-1759).

(ur Sánchez-Albornoz, Claudio (1971) España, un enigma histórico. Buenos Aires: Editorial Sudamericana, s. 560b)



III. 3

Befallningen att driva ihop "zigenarna", utfärdad av Gaspar Vázquez Tablada den 28 juni 1749 (till myndigheterna i Orihuela, första sidan).

(ur Gómez Alfaro 1993, s. 17) (Detalj)

när de skulle ha lämnat landet och utan nåd fastställa dödsstraff för dem som återvände, och därmed göra slut på juridiska ingripanden. Om denna förvisningsstrategi "verkade sträng", kunde en lindrigare tillämpas. Denna bestod i att samla in "zigenarna" och hitta en lämplig plats där de kunde avtjäna sina fängelsestraff.

Hopdrivningen lades därför fram som ett oundvikligt första steg för att tvinga fram förebyggande säkerhetsåtgärder för en grupp vars medlemmar ansågs vara en fara för samhället och till

och med som brottslingar. Utan hänsyn till om det fanns något brottsligt beteende som i sig förtjänade särskilda straff, framhåller samtida beskrivningar gång på gång förekomsten av "en annan omfattande föreställning om dagdrivare och människor som inte följer lagen" bland "zigenarna", "och att de av förebyggande skäl skall åtskiljas för att kunna få slut på deras brott och dagdriveri".

"Zigenarna" hade länge fått lida till följd av en felkategorisering, från att ha definierats utifrån deras rörlighet (avsaknaden av en fast boning)

och utifrån sina yrken, som var svåra att kategorisera. Ordet "zigenare" blev så småningom en stämpel som sattes på en bred grupp av personer som tillsammans knappast bildade en sammanhängande och enhetlig grupp. Eftersom skulden för samhällsoro traditionellt läggs på grupper vars rörlighet hindrar staten från att effektivt kontrollera dem, skulle undertryckandet av de som kallades "zigenare" snart bli det huvudsakliga målet för en polisoperation, som så småningom även engagerade militären i egenskap av ordningens väktare.

EN FÖREBYGGANDE SÄKERHETSÅTGÄRD

Genom att framför allt förlita sig på arméns samarbete, vilket var nödvändigt för hopdrivningen, förordade Vázquez Tablada, ledare för Kastiliens fullmäktige, att polisaktionen skulle förberedas i största hemlighet, vilket skulle göra det möjligt att återstera alla "zigenare" samtidigt i

hela landet, "på en bestämd och avtalad dag". Fängelse var det inledande steget i genomförandet av en förebyggande säkerhetsåtgärd som varierade efter ålder och kön. [III. 3]

Kvinnliga "zigenare" hölls kvar i tre "depåer", en blandning av fängelse, baracker och fabriker, som var strategiskt placerade, "en för Andalusien, en för Extramadura, la Mancha och Murcia, och den sista för Kastilien och Aragonien, där ett mindre antal bor."

Pojkar upp till 12 år skulle bli kvar hos kvinnorna, medan de mellan 12 och 15 år skulle placeras som lärlingar för att kunna ledas till "användbara" yrken, eller överlämnas till flottan om de visade en fallenhet för det marina livet. Vuxna, dvs. "zigenare" över 15 år, skulle skickas till arsenalerna i Cadiz, Caragena och El Ferrol som tvångsarbetare för att ersätta de som arbetat med återuppbyggnaden av flottan under denna tidsperiod.

BEFALLNING OM HOPDRIVNING

Ordern förbereddes i hemlighet och förmedlades endast via brev, som oftast var adresserade till "corregidor" (den högste domaren) i varje region där "zigenare" skulle arresteras. Varje familjs stad angavs separat; "corregidor" var ansvarig för att alla skulle arresteras. Originalet som visas här var adresserat till staden Orihuela. Den första meningen lyder:

"Kungen (Gud bevara honom) har beslutat att de fjorton zigenarfamiljerna som är bosatta i staden skall flyttas enligt dekret från regeringen..."

III. 3

(ur Gómez Alfaro 1993, s. 15)



III. 4

Zigenska åsneklippare i Spanien, cirka 1800, litografi av Gérard René Villain. Bibliothèque nationale, Paris

(ur Fraser (1992) *The Gypsies*. Oxford / Cambridge: Blackwell, s. 167)

Manliga "zigenare" över 50 års ålder skulle skickas till de större städerna, där de skulle hållas under god upp-

sikt och sysselsättas med uppgifter som var lämpliga för deras fysiska tillstånd. De som led av obotliga sjukdomar,

de handikappade och de gamla skulle skickas till sjukhus och hem "för att tagas omhand och dö en kristen död".

EN AVGÖRANDE FAKTOR

Vázquez Tablada var övertygad om aktionen skulle lyckas med åtanke på kombinationen av två särskilda faktorer som ansågs vara "gynnsamma avgörande faktorer".

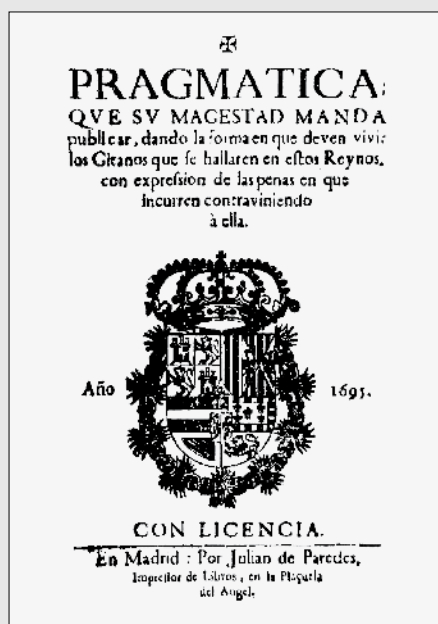
Den första faktorn gällde de möjligheter som ett nyligen utfärdad påvligt dekret erbjöd, som till en viss del var höjdpunkten av långa diplomatiska förhandlingar med påvestolen för att beröva "zigenarna" rätten till lokal kyrkoimmunitet. Detta gjorde det möjligt att motverka eventuellt motstånd genom att zigenarna tog sin tillflykt till heliga platser. Det påvliga sändebudet bemyndigades att beordra överföringen av de som sökte skydd till fängelsekyrkor, där de fick behålla sin immunitet så länge som det tog för överklagan-

det att klaras upp mellan de civila och kyrkliga domstolarna. Efter detta utfärdades ytterligare ett påvligt dekret, som bemyndigade samma påvliga sändebud att överlämna sina befogenheter till biskoparna i respektive biskopsdomen.

Den andra faktorn var de positiva följderna av omflyttningspolicyn som hade satts igång 1717 genom en lag som var ett tillägg till Karl II:s Pragmatica från 1695. Det nya i lagen ligger i att man utsett 41 städer som de enda städerna där "zigenarna" fick bosätta sig. En bestämmelse från 1746 lade till ytterligare 34 nya städer till listan. [III. 5, 6]

Regeringen hade behållit kontrollen över omflyttningsverksamheten och hade adresser till över 800 "zigenarfamiljer" i de 75 städer där de tilläts att bo. Vázquez Tablada ansåg att för att uppnå "en bra och önskvärd effekt", dvs. att kunna samla ihop "zigenarna", var det tillräckligt att utfärda samma

instruktioner till myndigheterna i de 75 städer där zigenarna borde bo. En grundlig genomgång av regeringens arkiv gjorde det möjligt för ämbetsmännen att göra en förteckning, som låg till grund för arbetet med hopdrivandet. Förteckning avslöjade att 881 familjer var bosatta i 54 av de 75 städerna enligt de förhållanden som fastställdes i en bestämmelse från 1746: en familj, bestående av "man och hustru med barn och föräldralösa barnbarn, om dessa inte var gifta", per 100 invånare. Med en fördelning av en "zigenarfamilj" per hundra invånare skulle myndigheterna kunna försäkra sig om att man tog ansvar för övervakning av dessa familjers levnadssätt och sysselsättning och vara säkra på att familjerna inte kom i kontakt med varandra. [III. 1]



III. 5

Karl II:s Pragmatica, utfärdad den 12 juni 1695.

(ur Leblon 1995, s. 34)

TYPISKA ÅTGÄRDER I KARL II:S PRAGMÁTICA FRÅN 1695

Ett flertal lagar utfärdades för att rätta till de "missstag" som hade gjorts i tidigare lagstiftning. I den första, som utfärdades av Karl II 1695, beordrades alla "zigenare" att registrera sig hos myndigheterna i deras hemvist inom trettio dagar. Efter ytterligare trettio dagar skulle alla "zigenare" vara ute ur landet. Det enda yrket som var tillåtet för "zigenare" var jordbruk. Det var förbjudet för "zigenarna" att äga eller använda sig av hästar; de förbjöds att inneha skjutvapen; det var också förbjudet att köpa, sälja eller byta alla sorters djur. "Zigenarna" tilläts inte att bo tillsammans i samma kvarter, inte heller att bära kläder som skilde sig från den övriga befolkningens, eller att tala sitt eget språk. De fick endast lämna sin

hemvist för att arbeta på fälten och de fick inte resa till en annan plats utan ett skrifligt tillstånd från myndigheterna. Det vanliga straffet för överträdelser var sex till åtta år på galärerna (för män mellan sjutton och sextio år), eller 100-200 rapp eller förvisning (för kvinnor). Pojkar mellan fjorton och sjutton år skickades till tvångsarbete under flera år. Personer som reste i grupper om fler än tre och bar vapen dömdes dock till döden.

III. 6

(förkortad version ur Leblon 1995, s. 37ff.)

HANDLINGSPROGRAMMET

Jesuitprästen Francisco Rávagos, Ferdinand VI:s biktfarer, rådfrågades och hans snabba svar avlägsnade alla de tvivel som tyngde det kungliga samvetet: "De åtgärder som föreslagits av regeringen för att utrota detta dåliga folk som är förhatliga för Gud och skadliga för människan, är enligt mig goda. Kungen kommer att skänka en stor gåva till Gud, vår Herre, om han lyckas göra sig av med detta folk."

Allt som återstod var att dra upp en strategi för åtgärden, något som markisen av la Ensenada arbetade grundligt med. Han var den drivande kraften bakom alla större projekt som sattes igång under den här perioden. Hopdrivningen var planerad till 30 juli 1749 och Ensenada följde noggrant upp de första re-

sultaten. Han var inte nöjd med dessa, och i ett brev från 12 augusti klandrar han biskopen för misslyckandena, som "berodde på den vårdslöshet med vilken initiativet avslöjades". Vázquez Tablada hade två dagar tidigare ersatts med biskopen av Barcelona. Ensenada tog över ansvaret för åtgärden och utfärdade mycket noggranna instruktioner med syftet att vidga den till att gälla "alla zigenare boende i riket, oavsett om de har en fast boning eller inte, utan hänsyn till deras kön, civilstatus och ålder, och utan att respektera någon fristad som de tagit sin tillflykt till." [III. 9]

De tillgängliga dokumenten visar att arresteringarna gick lugnt och smidigt. Det finns bara bevis på en våldsam händelse, när tre "zigenare" som flydde från Sevilla dödades under en konfrontation på vägen mot La Cartuja. "Zigenarna", kanske omedvetna om det verkliga skälet bakom deras in-

ternering, anmälde sig på många platser frivilligt, som svar på de allmänna anslag som bad dem att anmäla sig till "corregimiento" (uttrycket hänvisar både till "corregidores" ämbete och jurisdiktion).

När det gäller heliga platser som fristäder, vilket kunde ha förhindrat arresteringarna, förekom det endast några få fall som snabbt löstes.

På grund av att blandäktenskap förekom i många delar av landet under den här perioden, blev myndigheterna tvungna att be regeringen om regler för hur de skulle handskas med "icke-zigenska" makar och barn från dessa äktenskap. Regeringen beslutade att mannens status skulle vara den dominerande, vilket betydde att gifta kvinnor skulle räknas till makens grupp. Denna allmänna princip förhindrade dock inte att man tillskrev särskild betydelse till ett socialt integrerat beteende. [III. 7]

FINANSIERING AV HOPDRIVNINGEN

Ensenadas instruktioner angav att de internerades egendom skulle beslagtogs och auktioneras ut för att täcka kostnaderna för åtgärden. Detta var vanligt under

l'ancien régime (tiden före 1789). Den enda nya utvecklingen som kan ses i hopdrivningen var ett inslag av solidaritet i hur dessa pengar användes av "corregi-



III. 8

Markisen av la Ensenada (1743-1446)

(ur Vaca de Osma, José Antonio 1997: Carlos III. Madrid: Ediciones RIALP, s. 255)

Markisen av la Ensenada styrde effektivt landet som premiärminister mellan 1743 och 1746 och fortsatte att spela en viktig roll tills det att han avskedades 1754. Det sades att han önskade en stabil, fredlig atmosfär runt om i Spanien i vilken landet kunde förändra sina institutioner. 1749 försäkrade han personligen att hopdrivningen medförde lämpliga resultat, dvs. att denna grupp av människor ["zigenarna"] skulle försvinna".

ORDERN ATT SLUTFÖRA "ZIGENARNAS" INTERNERING

Ordern från markisen av la Ensenada att slutföra interneringen av "zigenarna", daterad den 12 augusti 1749.

"Hans Majestät beordrar nu att med alla medel, och på varje plats, skall internering eftersträvas och verkställas för de som har blivit kvar, och utan förbehåll för någon fristad som de har tagit sin tillflykt till. [...] Och trots att jag redan har meddelat de nämnda domarna detta, betror jag nu dem igen med det mest vaksamma och noggranna verkställandet av [...] ordern, så att dess mål ska nås, vilket är så viktigt [...] för om den minsta försummelse bekräftas, skall de vara ansvariga och stränga åtgärder skall vidtagas. [...] De nämnda domarna skall genomföra allt som det har uttryckts, punktligt och fullständigt, som är lämpligt för en fråga av den här vikten [...]."

III. 9

(ur Gómez Alfaro 1993, s. 63ff.)

Ankomsten av "zigenare" till La Carracas (Cadiz) arsenal medförde också en rad problem: brist på husrum för fångarna och för trupperna som vaktade dem.

Brist på arbetserfarenhet bland fångarna ledde till förutsägbara förseningar i arbetet när de som planerat ersatte den fria arbetskraften. Myteri och upprepade

flyktt försök är ett kapitel för sig i den här historien. På grund av fångarnas samarbete, var det omöjligt att med hjälp av förhör fastställa vem som bar ansvaret.

GRANSKNING AV HOPDRIVNINGEN

"Det viktigaste återstår att göras, det vill säga att hitta en slutstation åt dem, så att stora skador kan undvikas och den här gruppen människor kan komma att försvinna, om det är möjligt", medgav markisen av la Ensenada den 7 september 1749, när han beordrade inrättandet av en kommitté med rådsmedlemmar som skulle undersöka vissa punkter som han ansåg särskilt viktiga när det gällde de nyligen utförda polisåtgärderna.

Det är inte känt huruvida Ensenada redan var övertygad om behovet att ändra hur de första hopdrivningarna hade utförts utan någon åtskillnad. Det enda vi säkert vet är att han utfärdade

en order gällande "zigenarfångar" som innehade en "ejecutoria", dvs. en domstolsdom som inte kunde överklagas (i det här fallet en regeringsdom) eller en "bestämmelse", som innebar en skriven order från det verkställande rådet till representanter för det juridiska systemet: "I de områden där zigenare sitter fängslade, och deras familjer, som före dekretet för arrestering innehade brev från regeringen, eller andra formella tillkännagivanden att de inte är zigenare, skall dessa hållas kvar och försäljningen av deras egendom skall skjutas upp. Under tiden skall det undersökas om deras levnad motsvarar dessa uppgifter, och om det utifrån undersökningen kan bestämmas vilka som skall vara undantagna den ovan nämnda förordningen."

Den valda kommittén förordade det allmänna verkställandet av den här

regeln och slutligen genom förhållningsorder den 28 oktober 1749 accepterades "zigenarnas" existens. Zigenarna, som "av trötthet och rädsla för straff", följde förordningarna som styrde deras liv och följaktligen "aldrig skulle, eller borde ha inkluderats i den kungliga bestämmelsen, eftersom de är oskyldiga är undantagna alla anklagelser och straff." Upprättande av hemliga akter beordrades (akter som drogs upp utan de berördas delaktighet) och från och med den här perioden delades "zigenarna" officiellt in i två olika grupper: "bra zigenare", som var lagligt gifta, innehade brev eller domar som förklarade dem "icke-zigenare" och var laglydiga medborgare; och "dåliga zigenare", för vilka en mängd olika epitet gällde: "brottsliga", "skyldiga", "olydiga", "kränkande", "ondskefulla"



III. 10
Karl III (1759-88)
(ur Sánchez-Albornoz 1971, omslag)

Karl III (1759-88) förutom att han minskade klosterordnarnas stora makt, avskaffade han dessutom föråldrade och begränsande lagstiftningar och genomförde en förnyelse av infrastrukturen. Han gick också till historien som kungen som fick folket i Madrid att sluta tömma sina toaletthinkar genom fönstren och den som införde julkrubbor enligt neapolitansk modell. Att han dessutom slutligen beordrade "zigenarnas" frigivning är praktiskt taget okänt.

"ERA OLYCKLIGA SLAVAR..."

Ett överklagande från Bernardo Martínez de Malla, Cristóbal Bermúdez, Miguel Correa, Salvador Bautista och Pedro González, romer internerade i arsenalen vid Cartagena, lyder:

"Herre, de nya kastilianerna som sitter fängslade i arsenalen vid Cartagene bugar vid Ers Majestäts kungliga fötter. [...] De ber ödmjukast Ers Majestät att nedlåta sig till att allra nådigast uppmärksamma deras ödmjuka böner att skänka dem frihet så att de kan återvända till sina egendomar; och återförenas med sina stackars hustrur, barn och familjer, som likaså har skiljts åt och varit tvungna att uthärda smärtan av att inte få vara tillsammans, och som kärleken har skapat så djupa band mellan som äktenskap och samma blod: Era olyckliga slavar med respektfullaste hopp om Ers Majestäts kungliga och generösa nåd [...]"

III. 11
(ur Gómez Alfaro 1993, s. 101)

och "avvikande". Även om de innehade brev, förklaringar eller åtgärder från regeringen, dömdes de till tvångsarbete och tilldelades offentliga arbeten, och

om de flydde, skickades de till galgen utan någon möjlighet till att överklaga. Enligt senare redogörelser från vissa myndigheter åtlyddes detta formella

lagspråk av ett mer återhållsamt verkställande, som ansåg att även flyktförsök kunde vara "försvarbart" med tanke på att folket hade så få förhoppningar.

PROBLEM MED DE FRIGIVNA "ZIGENARNA"

I en rapport från 1764 beklagade greven av Campomanes att den kungliga bestämmelsen inte innehöll några kontrollmekanismer för de saker och ting som föll under de mellanliggande myndigheternas jurisdiktion. Han framhöll att, efter frigivningen av de flesta som fängslats 1749, "fann vi

riket nästan lika fullt av "zigenare" som tidigare".

Efter att en bestämmelse utfärdats enligt vilken beslagtagna egendom skulle återlämnas till de "zigenare" som återvände till sina hem, ägde en rad händelser rum som "corregidores" löste på olika sätt i respektive fall. Den vanligaste lösningen blev att ta de summor som anskaffats under auktionerna och dra av alla övriga kostnader och sedan dela den återstående summan, om något blev

över, mellan de frigivna "zigenarna", som godtog summan utan att ställa till med några problem.

De "zigenare" som inte hade lyckats övervinna de hinder som de hemliga akterna utgjorde, skickade ett flertal överklaganden till regeringen från de arsenaler där de fortfarande var internerade. Från 1757 och framåt, togs inte längre dessa överklaganden emot, och därmed förlorade de olyckliga fångarna allt hopp. [III. 11]

SKÄL BAKOM BENÅDNINGEN

"Zigenarna" som var fängslade vid La Carracas (Cadiz) arsenal skickades sjövägen till El Ferrols (Galicien) arsenal 1752. Det var en mindre skara som anlände än som gett sig av, på grund av

en epidemi som hade brutit ut ombord under denna oförutsedda resa. Med åren spelade de överlevandes förhållanden en avgörande roll för den allmänna amnesti som satte punkt för polisinsatsen som skulle utrota de spanska "zigenarna" 1749. Den 12 augusti 1762 skickade myndigheterna i El Ferrol ett brev till marindepartementet i vilket de föreslog

att en antal "gamla, handikappade och sjuka" "zigenare" och vagabonder skulle frigges, eftersom de är "är helt odugliga till att arbeta, ständigt ligger på sjukhuset och deras uppehälle och behandling endast leder till ökade kostnader utan att bidra med någon vinst."

Till en början verkade departementet mottagliga för förslaget och bad

om siffror så att man skulle kunna göra beräkningar; samma vädjan hade också skickats till myndigheterna som ansvarade för de andra två arsenalerna vid Cartagena och La Carraca. I Madrid beslutade man att de som var aktuella för en eventuell benådning var en liten

grupp av 165 personer, vars tvångsarbete inte längre var lönsamt.

Den 16 juni 1763, skickade ledaren för marindepartementet ett kort meddelande till myndigheterna att kung Karl III, som bestigit tronen 1759 och som var halvbror till Ferdinand VI, hade

beslutat att benåda alla "zigenare" som befann sig i arsenalerna till följd av 1749 års hopdrivning. Till meddelandet bifogades förteckningar över "zigenarna" som hade sammanställts av arsenalerna och på vilka myndigheterna skulle anteckna de platser dit folket skulle flytta.

EN OVÄNTAD FÖRSENING

Den faktiska benådningen försenades dock ytterligare två år på grund av att fullmäktige godkände ett förslag från åklagarna, som stod långt utanför deras uppdrag. De trodde att frigivningen av de internerade skulle medföra en rad av åtgärder för att styra alla "zigenares" liv och med detta i åtanke påbörjade de en uttömmande undersökning inom området. Förseeningen som detta innebar medförde omedelbara klagomål från de som var övertygade om att lösningen på deras problem var nära förestående. Det var kung Karl III själv som satte stopp för den här utredningen och beordrade att "zigenarna" skulle frigges utan

vidare dröjsmål. De frigavs i mitten av juli 1765, sexton år efter det att hopdrivningen hade påbörjats.

Interneringen varade ännu längre för en bestämd grupp män, som brigadgeneral Diego de Cárderas, guvernör av Porto de Santa Maria, hade internerat 1745. De starkaste männen dömdes till tvångsarbete i Almadéns gruvor och de svagare skickades till straffkolonierna i Afrika för en period av fyra år. Tyvärr sammanföll slutförandet av deras straff med den period under vilken "zigenarna" upplevde de värsta följderna av den allmänna hopdrivningen. Fullmäktige beslöt att enligt lagen inkludera dessa bland de "dåliga zigenarna" och därmed förvägrades de möjligheten till en hemlig undersökning i likhet med de som utfördes

på alla de 1 749 fångarna. 1762 lyckades de dock få sin situation förklarad jämförbar med de "zigenare" som fortfarande var kvar i arsenalerna och blev därmed också benådade.

Kort därefter tillät kungen fortsättningen av den undersökning som påbörjats av fullmäktiges åklagare, som drog upp detaljerade bestämmelser för hur man kunde lösa det sociala "problemet" som "zigenarna" utgjorde. Dessa inkluderades i ett lagförslag. I en av dess artiklar nämns de åtgärder som utfördes för samma syfte under Ferdinand VI:s styre, Karl III:s företrädare. Den senare bad sina rådgivare att ta bort denna hänvisning och menade att vad som skett under den perioden "inte hedrade minnet av hans käre bror".

AVSLUTNING

För det spanska "zigenarsamhället" hade hopdrivningen förödande konsekvenser. Med tusentals romer förvisade, internerade, tvångsarbetande, straffade,

skadade och dödade, hade deras samhälls innersta struktur helt förändrats. En tydlig förändring kan fås genom "Caló", de spanska romernas språk: några årtionden efter hopdrivningen var språket en blandning av romani chib och kastilian-

ska. Sålunda var det inte bara individer och familjer, utan hela Spaniens romsamhälle som inte helt lyckades hämta sig från de skador de ådragit sig från den mörka upplysningstidens representanter.

Bibliografi

Gómez Alfaro, Antonio (1992) *El expediente general de gitanos*. Madrid: Editorial de la Universidad Complutense | **Gómez Alfaro, Antonio (1993)** *The Great Gypsy Round-up. Spain: the general imprisonment of Gypsies in 1749*. Madrid: Editorial Presencia Gitana | **Leblon, Bernard (1985)** *Les gitans d'Espagne. Le prix de la différence*. Paris: Presses universitaires de France | **Leblon, Bernard (1995)** *Gypsies and Flamenco. The emergence of the art of flamenco in Andalusia*. Hatfield: University of Hertfordshire Press | **Sánchez Ortega, Helena (1977)** *Los gitanos españoles. El periodo borbónico*. Madrid: Castellote